

НИКОЛА ПАНТЕЛИЋ

ПИРОТСКИ ЋИЛИМИ

Изложба *Пиротски ћилими*, Музеј примењене уметности, Београд, од 6. новембра 2001. до 10. фебруара 2002. године
Аутор изложбе и каталога Милена Витковић-Жикић, 247 стр. (превод на француски језик), 40 црно-белих репродукција, 9 географских карата, 7 табли с орнаментима, 42 табле у боји

Изложба *Пиротски ћилими*, приређена поводом Дана Музеја примењене уметности у Београду, спада у домен аутентичног традиционалног уметничког стваралаштва, које је постало саставни део народног обележја Пирота и околине, и у нераскидивом је споју са дубоко укореним наслеђем. Од друге половине XIX и током прве половине XX века, постаје готово статусни симбол српских грађанских породица, па унеколико и етничко обележје. Од далеке 1870. када су у Крагујевцу, колико знамо, први пут излагани и пиротски ћилими, па до наших дана, они су били много пута предмет експозиција у нашој земљи и у иностранству и увек су изазивали пажњу јавности. То се може повезати с чињеницом да је мало земаља у свету које имају све до новијег времена сачувану тако разноврсну и садржајну традиционалну ликовно-декоративну уметност, као што је имала наша земља. Такво народно уметничко стваралаштво права је ризница неисцрпних решења, како у погледу облика, мотива и боја тако и у коришћењу разноврсних материјала и примењених техника, а уз то, та дела најчешће су била намењена свакодневној или честој употреби, односно била израђивана за обичаје и обреде.

У таквој ризници је текстилна радност у многим крајевима Србије, досезала заиста завидне уметничке домете, а ћилимарство, нарочито пиротско, по својим вредностима спада у изразито ликовно стваралаштво са свим одликама употребне вредности. На српском културном простору постојало је неколико области са развијеном производњом ћилима, али најзначајнији центар који је зрачио посебном снагом израза, стилским обележјима, колоритом, аутентичним садржајем, начином интерпретације и снажним утицајем на друге средине, без двоумљења и сумње био је Пирот и његове ткаље.

Општа одлика старијег пиротског ћилима и ћилимарства је, као углавном и других центара на нашим просторима, да су увек ткани на вертикалном разбоју са два лица. Орнаменти различитог садржаја и значења, претежно су стилизација геометријских интерпретација из флоре и фауне или фантастичног света. Боје су, нарочито старијих рукотворина, загаситих тонова, међу којима преовлађују, како је познато, природна боја вуне, па црвени тонови, тамно плава (ћивитна), смеђа и мање зелена и друге боје. Од краја XIX и почетка XX века, ткаље

су настојале да се приближе реалистичнијем приказивању вегетабилних, зооморфних и других геометризованих мотива и да, поред традиционалних, додају и нове садржаје. Пређа старијих тканина била је обојена природним бојама биљног и минералног порекла, па је колорит зато мекших, пастелних тонова, складно сложених, ретко оштро разлучених и супротстављених. Увођењем анилинских боја колорит постаје сировији, тонови и прелази између боја одсечнији и контрастнији. У орнаментици и композицији украса старији пиротски ћилими имају доста тога што је пореклом или у корелацији из оријенталног наслеђа. Али, оно што је из домена утицаја

1. Ћилим *кашмир*, Пирот, друга половина XIX века, Музеј примењене уметности, инв. бр. 80, Београд
Kilim *cashmere*, Pirot, second half of 19th century, Museum of Applied Art Inv. No. 80, Belgrade

и позајмица, најчешће је прилагођено или, у великој мери, преиначено и прилагођено схватањима и потребама поднебља и друштвене средине којој су намењени. Основана су и мишљења да је много мотива, у ствари, наследство из давних балканско-кавказких културних постигнућа која, можда, каткад потичу и из заједничке праисторичке основе, као и вековних културних и других веза на овим просторима, а нису просто преузимање и упливи оријенталне културе, како се често помишља и тумачи.

Могло би се много тога још казати о пиротском ћилиму и о неуморним, често изузетно инвентивним ткаљама, интерпретаторкама изузетног сензибилитета, које су радиле данима и месецима на изради својих дела. Могу рећи, да је пред нама била заиста лепа изложба, која је на особан начин много показала и казала. Имали смо прилику да на изложби *Пиротски ћилими*, која представља значајан сегмент традиционалне примењене уметности, специфичне за наше поднебље, на темељно простудуран, стручно и добро презентирани начин још једном спознамо дела сопствене културе. За својеврсно остварење истичемо ауторку изложбе Милену Витковић-Џикић, као и ауторку поставке, Бојану Шуваковић и конзерваторку Дубравку Бијелић, које су допринеле успешном излагању експоната. Захвалност припада и свима који су јој помогли и омогућили да се уради овај велики посао.

Уз изложбу објављен је и обиман аналитичко-истраживачки каталог на скоро 250 страница, са текстом студије (140 стр.), речником мање познатих речи, исцрпним пописом извора и литературе, каталогом (80 стр.) и са заиста великим бројем мајсторски урађених скица, цртежа и фотографија, од којих је значајан број у боји, што ће остати као трајна вредност овог подухвата. Текст студије и каталог штампани су упоредо на српском и француском језику. Ауторка је уложила велики труд и знање, проучила је и анализирала све до чега је могла доћи кроз дуготрајан и упоран истраживачки рад. С обзиром на то да је пиротско ћилимарство и пиротски ћилим сразмерно често био у видокругу пажње испитивача, како стручњака, тако и добронамерних лаика, на путу до коначне поставке изложбе и израде стручног каталога, било је више замки и потешкоћа у сагледавању битних чињеница, као и у закључивању и додавању, колико је било могуће, нових релевантних виђења и ставова. Мислимо да је М. Витковић-Џикић успела да савлада многе препреке и дода нове карике у ланцу за боље познавање пиротског ћилимарства, да на нов начин осветли познате и неке нове чињенице о овој, за нашу културну историју, примењену уметност и етнологију, значајној теми. Зато је сасвим сврсисходно што је поводом обележавања Дана Музеја примењене уметности постављена изложба *Пиротски ћилими*.

NIKOLA PANTELIĆ

PIROT KILIM

Exhibition *Pirot Kilim*, Museum of the Applied Art, Belgrade, November 6, 2001 – February 10, 2002

Author of the exhibition and catalogue Milena Vitković-Žikić, 247 text pages (translation into French), 40 black and white photographs, 9 geographic carts, 7 tables with ornaments, 42 color tables

Summary

Milena Vitković-Žikić opened the exhibition *Pirot Kilim* by the author of the exposition Bojana Šuvaković and conservator Dubravka Bijelić, aided by a team of collaborators, on the occasion of the celebration of the Day of The Museum of the Applied Art. The subject of the exhibition lies in the domain of the authentic traditional decorative and applied art, which became one the hallmarks of the town of Pirot.

Not many countries in the world have preserved the traditional ethnic decorative art, which is at the same time varied and full of content. In this treasury, textile production achieved high level, and rug production, especially in Pirot, belongs to works of remarkable stylistic characteristics, of unique content, colour scheme and interpretations, which also strongly influenced other circles.

The author represented a significant segment of Serbian traditional applied arts in the Exhibition which represents characteristics of the development of the Pirot kilim, weaving, the content of ornamental motifs, the use, and so on. The material is thoroughly studied, professionally exhibited and allows a thorough knowing of this part of cultural heritage. The exhibition is followed by an analytical and scientific catalogue (in Serbian and French) written by Milena Vitković-Žikić. It features a large number of sketches, drawings and photographs. Although the object of the exhibition has already been a subject of studies and expositions, the author managed to add several links in the chain for better understanding of rug weaving in Pirot and to shed light on both known and new facts. This is the reason for which, I believe, it was altogether purposeful to mark the Museum's Day in 2001 by the exhibition *Pirot Kilim*.